

ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΟ ΥΦΟΣ ΤΩΝ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Γράφει ο
Γιάννης Τσιαμίτρος
εκπικός -χοροδιδάσκαλος

Το θέμα είναι τεράστιο και μέσα σε λίγες γραμμές είναι σίγουρο ότι δεν μπορεί να εξαντληθεί. Απλά, από την εμπειρία μας, αλλά και από την άντληση τεκμηριωμένων στοιχείων από σπουδαίους επιστήμονες και ερευνητές

θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε το θέμα, με έναν κατανοητό τρόπο και λόγο για τον απλό αναγνώστη.

Καταρχάς πρέπει να τονιστεί ότι ο παραδοσιακός χορός σήμερα μέσα στο αστικό περιβάλλον που ζούμε, είτε το θέλουμε είτε όχι, έχει αλλάξει, γιατί ακριβώς δεν ζούμε σε παραδοσιακή κοινωνία. Σήμερα ο χορός αυτός έχει περισσότερο ψυχαγωγικό και όχι εθιμικό και κοινωνικό χαρακτήρα, έχει ομογενοποιηθεί, έχουν δημιουργηθεί σύλλογοι και γενικά υπάρχει μια διαφορετική εξέλιξη. Παρόλα αυτά η χορευτική πρακτική στην κοινωνία που ζούμε περιέχει στοιχεία και των δύο κόσμων (παραδοσιακού-αστικού), πράγμα που συμβαίνει και στους βλαχόφωνους Έλληνες. Το ιδιαίτερο γλωσσικό ιδίωμα (τα βλάχικα) και ο αρνητικά φορτισμένος όρος «Βλάχος», σε συνάρτηση με τις επιδράσεις της ρουμανικής προπαγάνδας σήμερα δεν αποτρέπει τους βλαχόφωνους Έλληνες να εκδηλώνουν τη μουσικοχορευτική τους ταυτότητα και δεν υπάρχει πλέον λόγος για μεμνιορία και αίσθηση απομόνωσης.

Σήμερα, βλέποντας καινούργια μουσικοχορευτικά υφός των Βλάχων σε διαμερίσματα της Ελλάδας (περισσότερο Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία) διαπιστώνει ξεκάθαρα την ελληνικότητά του, όσον αφορά στον χορό, τον ρυθμό και την μελωδία. Μπορούμε να ισχυριστούμε, μάλιστα, ότι το πιο αργό, μεγαλοπρεπές και δωρικό αυτό υφός πλησιάζει περισσότερο στον αρχαιοελληνικό τρόπο. Οι βλαχόφωνοι χορεύουν και τραγουδούν πιο αργά και βαριά από τους υπόλοιπους συνέλληνες ακόμα και στις ίδιες περιοχές που βρίσκονται μαζί τους. Για παράδειγμα, τα μετεράτια των Βλάχων, σε 7 χρόνους με γύρισμα σε 2 χρόνους, είναι πιο αργά από αυτά της Θεσσαλίας (Μπαίνω μες τ' αμπέλι-Τασιά). Επίσης οι συγκαθιστοί χοροί της περιοχής Μετσόβου, βλαχοχωριών των Γρεβενών είναι πιο αργά από τους αντίστοιχους συγκαθιστούς των μη βλαχοφώνων των συγγενών περιοχών. Το ίδιο συμβαίνει και στα τοάμικα και στα αργά τραγούδια των 5 χρόνων (Καραπατάκι, Λεωνίδας).

Έτσι, προσωπικά, δεν διαπιστώνουμε καμιά έντονη διαφορά παρά μόνο στην ταχύτητα (αγωγή). Οι ρυθμοί είναι ίδιοι με τους ελληνικούς: 2/4, 3/4, 5/4, 7/4, 8/4. Υπάρχει διαφορετικότητα στο κινητικό μέρος, όχι όμως στους ρυθμούς σε ορισμένους χορούς, όπως για παράδειγμα: Η Ζαχαρούλα του Βερμίου η οποία μοιάζει κινητικά με το Παϊτούσκινο της Μακεδονίας, οι χοροί Γιάννη Κώστα, Μπαλατσός, Συκαθιστός, Συρράκος οι οποίοι έχουν ιδιαίτερο κινητικό σχήμα, αλλά στο ζαγορίσιο ρυθμό των 5 χρόνων, ο χορός Χατσηστέργιος και Βλαχούλα των Βλάχων της Ανατολικής Μακεδονίας τα κινητικά μοτίβα των οποίων μοιάζουν με τους χορούς των ντόπιων των Σερρών, το Βωβουσιώπικιο και το Μετσοβίτικο (8/4) τα οποία χορεύονται συρτά και όχι συγκαθιστά, η Φραγκίτσα του Πάικου με ιδιαίτερο κινητικό μοτίβο σε 5/4, το Μπαϊράτσε της Βλαχοκλεισούρας που χορεύεται στα δύο αλλά σε Πουσαιένο (16/8) ρυθμό της Φλώρινας κλπ.

Όπως είναι σαφές η διαφορετικότητα (που υπάρχει και σε όλους τους ελληνικούς χορούς) οφείλεται, αφενός μεν, στην επίδραση από τις περιοχές που οι βλαχόφωνοι μετανάστευσαν εσωτερικά ή από συγγενείς ελληνικούς πληθυσμούς (Βέρμιο, Κλεισούρα, Πάικο, Ανατολική Μακεδονία κλπ), αφετέρου δε, στην φυσιολογική διαφοροποίηση λόγω του πολύ ορεινού και απομονωμένου χώρου τους (Μέτσοβο, Βωβούσα, Συρράκο, Καλαρύτες κλπ).

Η μόνη βασική, λοιπόν, διαφορά έγκειται στην χρήση του βλάχικου γλωσσικού ιδιώματος (εκλαπνισμός λόγω Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας), χωρίς βέβαια να σημαίνει ότι οι βλαχόφωνοι Έλληνες δεν έχουν τραγουδήσει στα ελληνικά. Απεναντίας σήμερα έχουμε περισσότερα τραγούδια στα ελληνικά. Ιδιαίτερα τα τελετουργικά τραγούδια, που ακόμα λέγονται στους τρανούς χορούς (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Αβδέλα, Σμίξη, Βωβούσα, Μέτσοβο κλπ) τα καλοκαίρια στην αυλή της εκκλησίας του Πολιούχου Αγίου, όλα ανεξαιρέτως είναι στην ελληνική γλώσσα. Σης πολλές περιοχές που έχω κάνει τα τελευταία 30 χρόνια στα βλαχοχώρια της Πίνδου στην συνεχώς ίδια ερώτηση μου, γιατί στους τρανούς χορούς έξω από την εκκλησία στην γιορτή του Αγίου του χωριού όλα τα τραγούδια είναι στα ελληνικά, η απάντηση ήταν η ίδια: Έτσι τα βρήκαμε, έτσι τραγουδάμε και τραγουδούσανε οι πρόγονοί μας!

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι οτιδήποτε τελετουργικό (τρανός χορός έξω από την εκκλησία, χοροί και έθιμα στην τελετουργία του γάμου, κλπ) αντέχει στο χρόνο και δύσκολα αλλάζει σε σύγκριση με τους χορούς και τα τραγούδια του γλεντιού και του πανηγυριού (κοσμικό μέρος).

Ενθυμούμαι ένα περιστατικό στην 10ετία του '80 όπου είχαμε χορέψει, ως Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας, στην Σαμαρίνα τον 15 Αύγουστο μετά από πρόσκληση. Καθώς δίναμε την παράστασή μας στην αυλή της εκκλησίας, χορεύοντας στο κέντρο της αυλής, μας πλησιάζει μια γερόντισσα οργισμένη με ένα μπαστούνι και μας λέει επιτακτικά να χορέψουμε γύρω- γύρω στην αυλή και όχι στο κέντρο. Εμείς συνεχίσαμε να χορεύουμε, γιατί δεν μπορούσαμε να αλλάξουμε τη ροή του προγράμματός μας. Δεν μπορούσαμε τότε να καταλάβουμε τη μεγάλη σημασία που είχε για τη γυναίκα αυτή να χορέψουμε γύρω- γύρω και ανοιχτά. Είχαμε προσβάλει τον ιερό τόπο και την λειτουργικότητά του εκείνη τη στιγμή, χωρίς να το ξέραμε, γιατί δεν το είχαμε ζήσει στα δικά μας βλαχοχώρια. Προσωπικά ζητώ, εκ των υστέρων, συγγνώμη από την συμπαθέστατη εκείνη κυρία.

Έχει λοιπόν διαπιστωθεί ότι τα τραγούδια των βλαχοφώνων Ελλήνων είναι και στην βλάχικη γλώσσα αλλά και στην ελληνική, για το λόγο ότι πάντοτε οι βλάχοι ήταν δίγλωσσοι και στον ρου της ιστορίας των Βλάχων υπήρχαν στιγμές που τα βλάχικα τραγούδια ήταν πιθανόν περισσότερο από τα ελληνικά (Αθηνά Κατσανεβάκη Θεσ/νίκη 1998). Δεν σημαίνει βέβαια ότι τα βλαχόφωνα τραγούδια

δεν πρέπει να διατηρηθούν. Είναι επιτακτική ανάγκη να διατηρηθούν, όπως και το αρμάνικο-βλάχικο γλωσσικό ιδίωμα και είναι χρέος μας και χρέος της πολιτείας να προσέξουμε καλά αυτό το θέμα, γιατί το ιδίωμα αυτό αποτελεί σπουδαίο πολιτιστικό στοιχείο για όλους μας. Από την άλλη, όμως, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στις αλυτρωτικές τάσεις περιέργων κύκλων εκτός Ελλάδας που βλέπουμε τα τελευταία χρόνια.

Παρακάτω παραθέτουμε απόψεις επιφανών ερευνητών, επιστημόνων και μουσικολόγων οι οποίοι παραθέτουν στοιχεία περί της ελληνικότητας των βλαχοφώνων χορών και τραγουδιών και της μεγάλης διαφοράς με τα αντίστοιχα των Ρουμάνων:

Σε ερώτηση του δημοσιογράφου τότε Γ. Ξεάρχου στο Γ πρόγραμμα ραδιοφωνίας της ΕΡΤ το 1987 προς τον μουσικολόγο Γιώργο Παπαδάκη, όσον αφορά στη μουσική και τα τραγούδια των βλαχοφώνων, ο κ. Παπαδάκης απάντησε ότι από την άποψη των κλιμάκων, των τρόπων, των διασημάτων, των μουσικών οργάνων, αλλά και των ρυθμών πρόκειται, όχι απλάς παρεμφερή με τα ελληνικά, αλλά για τα ίδια τραγούδια (με τα ελληνικά). Η μόνη διαφορά είναι στη γλώσσα και φυσικά στον τρόπο προσαρμογής των συλλαβών στους ρυθμούς και τις μελωδίες.

Ο Tache Parahagi στην πορεία της έρευνάς του στο βιβλίο «Proezia Lirica rorulara (λυρική λαϊκή ποίηση), Βουκουρέστι 1967, παραδέχεται μεταξύ άλλων ότι «όταν ακούσει κανείς τις μελωδίες των αρμάνικων-βλάχικων τραγουδιών θα οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι η αρμάνικη δημώδης ποίηση έχει προέλευση και καταγωγή ελληνική». Επίσης, το 1923 ο ίδιος συγγραφέας στο έργο του «O Problema De Romanitate Sud-Illirica (ένα πρόβλημα νοτιο-ιλλυρικού εκρωμαϊσμού) γράφει: Είναι γνωστός ο χορός του Ρουμάνου χωρικού, ένας και απαρράλλαχτος σε όλη τη Δακωρομανία: μια ομάδα προσώπων, που πάνονται από το χέρι, σχηματίζει ένα κύκλο κλειστό και χορεύει στο ρυθμό ενός μέτρου 2/4.

Ο εθνομουσικολόγος G. Μάρκου στο έργο του Folclor Muzical Arroman (Αρμάνικη μουσική λαογραφία), Βουκουρέστι 1977, μεταξύ άλλων επισημαίνει ότι οι Αρμάνοι-Βλάχοι χορεύουν σε ρυθμούς η ονομασία των οποίων έχουν ελληνική προέλευση (συρτός, συγκαθιστός, καραπατάκης, τσιάμικος).

Ο Ελβετός διάσημος εθνομουσικολόγος Samuel Baud-Bovy στο «Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι», Αθήνα 1984, και στα «Κουτσοβλάχικα τραγούδια της Θεσσαλίας», Θεσ/νίκη 1990, συμπεραίνει ότι υπάρχει πολυφωνία στα τραγούδια των Βλάχων και ότι μουσικολογικά οι Σλαβόφωνοι και οι Ρωμανόφωνοι της Ελλάδας στην απόλυτη τους πλειονότητα είναι απόγονοι αυτόχθονου πληθυσμού (όπως και τα συμπεράσματα των ανθρωπολόγων).

Ο Αχιλλέας Λαζάρου στη μελέτη του «Ο Χορός των βλαχοφώνων», Θεσ/νίκη 1979, βγάζει τα εξής συμπεράσματα: Ο βλάχικος χορός έχει απαλές και αργές κινήσεις ενώ ο Ρουμάνικος είναι γρήγορος, ορμητικός και απότομος. Ο Αρμάνικος χορός εκτελείται με τραγούδι των χορευτών ενώ ο Ρουμάνικος με ενόργανη μουσική. Το γεγονός, επίσης, ότι η λέξη κόρου= χορός των Αρμάνων-Βλάχων είναι πιο αρχαία από την λέξη hora = χορός Ρουμάνων, που είναι καθαρά νεοελληνικό δάνειο, πιστοποιεί απερίφραστα ότι προηγήθηκε ο εκλαπνισμός των Ελλήνων (μετέπειτα Αρμάνοι-βλάχοι) έναντι των Δάκων (μετέπειτα Ρουμάνοι).

Η Αθηνά Κατσανεβάκη στην διδακτορική της διατριβή με τίτλο «βλαχόφωνα και ελληνόφωνα τραγούδια της περιοχής Βορείου Πίνδου-Ιστορική-εθνομουσικολογική προσέγγιση: ο αρχαϊσμός τους και η σχέση τους με το ιστορικό υπόβαθρο (Θεσ/νίκη 1998) αποδεικνύει ότι οι Αρμάνοι-βλάχοι είναι γηγενής αρχαιότατος ελληνικός πληθυσμός.

Οι απόψεις του Πισοδερίτη, πολυγραφοτάτου Σωκράτη Λιάκου σύμφωνα με τους σύγχρονους ερευνητές (Γ. Ξεάρχου κλπ) είναι σεβαστές και παρουσιάζουν τεκμηριωμένα στοιχεία. Μας παραθέτει, λοιπόν, τους παρακάτω επτά χορούς στο βιβλίο του «Μακεδονο-Αρμάνικα», Θεσ/νίκη 1976. Γράφουμε περιληπτικά τα όσα μας λέει:

1. Αρματωλικός. Είναι πυρρήχιος χορός (Τζιέγγι) κατά τον Ρήγα Φεραίο και μάλλον πρόκειται για συνέχεια του αρχαιομακεδονικού πυρρήχιου ο οποίος καλούνταν Τελεσί-ας. Ο χορός αυτός χορεύονταν με τη μουσική του σημερινού Μπεράτικου (ή Αρβανιτοβλάχικου).

2. Μπάσα (μπάλος). Ο Ρήγας Φεραίος τον μνημονεύει με το σημερινό του όνομα ως συκαθιστός. Χορεύεται κατά ζεύγη από άντρα και γυναίκα.

3. Κλέφκος. Είναι ο αποκαλούμενος «Φουρέσκου = χορός των ληστών» και είναι ακριβέστατο αντίγραφο του αρχαιομακεδονικού χορού Καρπέα. Χορεύονταν με το ρυθμό και τη μουσική του Τσιάμικου.

4. Σουρουβάρικος (Ρογκατάρικος και Ισκινάρικος). Πρόκειται για χορό που χορεύονταν στο γνωστό έθιμο του Δωδεκαημέρου και ήταν πανομοιότυπος με το μνημονευόμενο από τους Βυζαντινούς Γοθικό χορό, καθώς, επίσης και με τον αρχαιοελληνικό χορό του Κορητών.

5. Συρτός. Τον προημούσαν οι γυναίκες (λέγονταν σίρτου) και ο Ρήγας Φεραίος μας λέει 'ότι πρόκειται για τον αρχαίο χορό Γέρανο.

6. Τζιάτζιος. Είναι ο τρανός χορός του χωριού που αναφέραμε προηγουμένως στη γιορτή του Πολιούχου Αγίου. Σε αυτόν έμπαιναν επικεφαλής οι πρεσβύτεροι που στην αρχαία Λατινομακεδονική της Εγνατίας λέγονταν dza και dadza (με πρώτο συνθετικό την λέξη αυτή προέκυψαν και τα επώνυμα Τζαβέλα, Τζαμίτρα, Τζαμίχα κλπ), οι zii = οι θείοι, σεβαστοί κλπ δηλαδή της Ιταλικής, άρα, οι δίοι, οι δίοι της Αρχαιοελληνικής. Είναι συνεπώς ο γεροντικός, γεροντοαστικός χορός, αφού άλλωστε οι χορευτές κινούνται αργά, σοβαρά και μεγαλόπρεπα.

7. Χασάπικος. Ο χορός αυτός είναι Θρακιώτικος και όχι Αρχαιομακεδονικός.

Μετά από όλα αυτά ο Σωκράτης Λιάκος, μας λέει, 'ότι κρίνει απαραίτητο να τονίσει ότι όλοι οι χοροί των Αρμάνων είναι αρχαιοελληνικοί. Συμφωνεί και με το Αβδελιάτη καθηγητή του πανεπιστημίου της Ρουμανίας Τάκη Παπαχατζή στο βιβλίο, O Problema de Romanitate Sud-Illirica-1923, που αναφέραμε προηγουμένως, με τη μόνη διαφορά ότι μη γνωρίζοντας όσο θα έπρεπε την ιστορία και τη γλώσσα των Αρχαιομακεδόνων τους χαρακτήρισε (όχι αδόκιμα πάντως) Νοτιοιλλυρικούς.